

Raamatust „**Mu kodu on Eestis**“,
Eestimaa rahvaste elulood.
Koostanud Volita Paklar. Eesti
Kirjandusmuuseum ja Ühendus
Eesti Elulood. Kirjastus
Tänapäev, 2009.

Lev Judeikin

Mälestused meie suguvõsast ja minu perekonnast (kirjutatud tütre palvel)

Katkend - MÄLESTUSED MINU LAPSEPÕLVEST

11. septembril 1931. aastal sündisin mina.

Juudi traditsiooni kohaselt pandi mulle nimeks lähisugulase nimi, kes oli viimasena sest maisest ilmast lahkunud. Minu puhul oli see Haim-Leib - minu ema Roza isa, kes suri 1921. aastal. Jidišis tähendab see nimekombinatsioon „elu ja lõvi“.

Elukohaks valisid vanemad korteri siis ehitatavasse Karu tänava majja juudi gümnaasiumi kõrval. Majaomanikuks oli keegi Rubanovitš, kes tahtis, et tema majas elaksid just juudid. Maja oli kolmekordne, igal korrusel kaks suurt kolmetoalist korterit. Majas oli suur kelder elanikele

ühiseks kasutamiseks. Oli ka keskküttega-tel. Maja juures oli võrdlemisi suur aed marjapõõsaste ja viljapuudega. Meieri vabriku abiga ehitati aeda ilus lehtla ja hiljem suur kiik. Selles aias pidasime kõiki oma lapsepõlvesünnipäevi.

1932. aasta novembris toimus lõpuks kauaoodatud kolimine väljavalitud korterisse uues majas. Selgus, et korteris on veel ka neljas - teenijatuba. Köök oli korteris väike, piklik ja kitsas. Seal oli ka ahjuga vannituba ja kaks tualetti. Üsna pea ilmusid telefon, raadio (kuigi vananenud konstruktsiooniga) ja grammofon.

Kirjeldan meelega nii põhjalikult meie 1930. aastate korterit, et rõhutada seda kuristikku, mis valitses tollase Eesti ja Nõukogude Liidu elanike elatusaseme vahel. Eestis oli selline elamine jõukohane ilmsele enamusele töötavatest spetsialistidest mõõduka perekonnaliikmete arvuga.

Igal aastal üürisime suvilat kas siis Meriväljal, Kloogal, Pärnus või Haapsalus.

Sel ajal rabas isa puhkamata 12 tundi päevas tööd. Nädalas oli tal kõigest üks vaba päev ja laupäev oli ikka lühendatud tööpäev. 1935. aastaks oli isa kuupalka tõstetud 500 kroonini (võrdluseks - väljaõppinud töölise palk oli siis Eestis 100 krooni ringis, ministripalk umbes 700 krooni). Kuid ka isa kohustuste amplituud oli lai. Tema õlul oli kogu saevabriku tootmisprotsessi korraldamine ja juhtimine, alates toorpuidu vastuvõtmisest tarnijatelt kuni tellijatele saematerjali väljasaatmiseni. Vaatamata hõivatusemale vabrikus oli isa sunnitud enda peale võtma veel ka suure ühiskondliku ülesande: 1935. aastast kuni Nõukogude

okupatsioonini oli ta juudi spordiühingu Makkabi alaline esimees.

Minu ja Jossiku kuldne lapsepõlv läks samal ajal edasi. Kasvasime endiselt härraspoegadena, tundmata millestki puudust. Millegipärast ei õpetatud meile ei muusikat ega ka midagi muud,

kuigi võimalused selleks olid olemas. Lasteaeda pandi mind vaid aasta enne kooli. Sama kordus hiljem Jossikuga. 1938. aastal läksin kooli, loomulikult juudi gümnaasiumi. Õppetöö gümnaasiumis käis ühes kahest keelest, kas ivriidis või jidišis. Õppimine gümnaasiumis oli tasuline, kuid vaestest peredest lapsed olid õppemaksust vabastatud.

1. septembril 1939. aastal algas Euroopas Teine maailmasõda. Eesti okupeeriti 17. juunil 1940 ja sellest päevast peale algas meie peres uus elu, millel oli väga vähe ühist endisega. Meie jaoks tuli okupatsioon täiesti ootamatult. Kõik möödus küllaltki kiiresti ja rahulikult. Väljaspoolt tulevat abi ei olnud kuskilt oodata.

Juuli lõpus 1940 viidi Eestis läbi valimised. Kahtlustan, et need toimusid Nõukogude mudeli järgi stiilis „odobrjajem“ (kiidame heaks): valijatele esitati ainult üks kandidaatide nimekiri, igasuguse alternatiivita. Selle tulemusel kuulutas uus „valitud“ juhtkond Eesti sotsialistlikuks vabariigiks ja 6. augustil

„palus luba" astuda Nõukogude Liitu. Algas 51 aastane ENSV ajalugu.

Isa elas seda kõike väga üle. Mitu päeva ei käinud majast väljas, isegi tööle ei läinud. Ta sai aru, et endine elu kõigi oma lootuste ja illusioonidega on kokku varisenud ja et elada tuleb uutmoodi, ainult et ei tea, kuidas.

Meie perekond sai ühena esimestest oma nahal tunda uut võimu. Nõukogude okupatsiooni esimestel päevadel pöördus majaperemees Rubanoviš uue võimu poole ettepanekuga võtta temalt vastu kingitus - suurepärase elumaja. Vastutasuks palus ta „kõigest" luba sõita Nõukogude Liidu kaudu Palestiinasse. Uutele ülemustele oli vaja elamispinda ja tehing sai teoks. Selle tulemusel tehti majaelanikele ettekirjutus vabastada elamispind 1. juuliks. Kuid see oli alles algus...

Leidsime üsna kiiresti kuuetoalise korteri kahekorruselises nelja korteriga puumajas Kadriorus, vaikselt Koidula tänaval. Kuid juba oktoobris paluti ka sealt lahkuda.

Vanaema ja vanaisa otsutasid minna tagasi Võrru oma majja. Selles majas oli neile saatuse poolt määratud elada arreteerimiseni jäänud kuud. Meie perekond asus elama kahekorruselisse nelja korteriga majja sel ajal vaiksele Raua tänavale. Kortoris oli neli tuba, köök, kamorka teenijatele, tualett ja puuküttega vannituba. Köögitüdruk Marie elas ikka meie juures, täites nüüd oma endisi kohustusi tasuta.

1940. aasta 6. augustist alates hakkas elu Eestis järsult muutuma. Käiku lasti Nõukogude raha. Minu isa 500 kroonine „ministripalk" muutus 400 rublaks. Selle raha eest meie pere ära ei elanud ning emal tuli pärast kümneaastast vaheaega taas tööle minna. Kuid ka kahe palgaga tulime hädavaevu ots otsaga kokku.

1940. aasta septembris viidi läbi kogu eraomandi natsionaliseerimine. Et tööstused laiali ei laguneks, endisi omanikke ettevõtetest maha ei võetud, vaid jäeti direktoriteks.

Tõsised muutused leidsid aset ka meie juudi koolis. Täielikult kaotati ivriit ja kõik, mis puutus religiooni. Õpetajate koosseis jäi siiski enam-vähem samaks. Endine õpetaja Tanaha (usuõpetus), perekonnanimega Žitomirski, hakkas nüüd näiteks NSVL ajalugu õpetama ja uue õppeaasta alguses tuli meie klassi sõnadega: „Noh, jumal tänatud, Jumalat ei ole olemas!“ See fraas muutus lendlauseks.

Hetkest, kui minu ema läks uuesti tööle, ei olnud minu järele eriti kedagi valvamas ja ma avastasin enda jaoks märkimisväärse ja seni tundmata vabaduse. Selgus, et 1930. aastatel ehitatud Raua tänava heakorrastatud majade kompleks oli pärast endiste elanike välja tõstmist asustatud Balti sõjalaevastiku ohvitseride peredega. Mina osutusin nende jaoks „huvitavaks eksemplariks“, kuigi vene keelt siis ei osanud. Olin oma piirkonna ainuke kohalik, kes tahtis nendega suhelda.

Tänu neile hakkasin vene keelest aru saama ja peagi olid minu vanemad sunnitud omavahelises suhtluses seda arvestama. Ei saa jätta märkimata nende laste erinevust oma vanematest: lastele olid paljud asjad nagu ilmaime ja kõik uus oli huvitav. Samas täiskasvanud okupandid, isegi kõige madalamal teenistusastmel asuvad, püüdsid igati rõhutada oma üleolekut. Ühelt poolt oli see imperialistlik-šovi-nistlik - „ärge unustage, et teil on tegemist sellise suurriigiga, mis võib teid laiaks litsuda nagu putuka“ -, teiselt poolt kui (nende arvates) progressiivsema, kogu inimkonnale valgust ja õitsengut toova ühiskondliku korra esindajate üleolek.

Käes oli juunikuu. 14. juuni 1941 oli Eestimaa elanikele traagiline päev. Sel päeval viis NKVD Stalini käsul läbi Eesti jõukama elanikkonna massilise küüditamise Siberisse, mehed GULAGi laagritesse ning naised ja lapsed asumisele ääretu Siberi eri paikadesse. Kokku küüditati ligi 11 000 inimest. Ametlik propaganda seletas ürituse läbiviimist vajadusega viia

NSV Liidu ääremaadelt tagalasse Nõukogude korralt potentsiaalselt ohtlikke inimesi.

Iseäranis silmakirjalik oli selline väide juutide suhtes, sest ei saanud ju neist kuidagi saada fašistide käsilasi. Kүүditamine viidi läbi väga organiseeritult ja salaja: eelnevalt ei kahtlustanud keegi mitte midagi ning inimene, keda see ei puudutanud, sai sellest kõigest teada umbes nädala möödudes. Vahetult meie perekonda kүүditamine ei puudutanud, kuid väljasaadetute hulgas olid minu vanaema ja vanaisa ning tädide perekonnad. Nädal pärast neid sündmusi algas Suur Isamaasõda.

Tallinna sadamani sakslaste käed kohe ei ulatunud ja sõja esimese kolme nädala jooksul ei pommitatud seda kordagi. Kuid pärast vägivaldset kүүditamist Nõukogude võimu poolt nädal aega enne sõja algust ei olnud eriti kedagi, kes oleks vabatahtlikult Nõukogude Venemaale sõita tahtnud. Erandi moodustasid juudid, kuid ka nemad ei olnud kuigi aktiivsed. Koos paari-kolme teise aktivistiga käis isa ühest juudi majast teise ja keelitas neid ära sõitma, kuid paraku ei olnud meie agitaatoritel õnne. Nagu teada, lasksid sakslased 1941. aasta oktoobris-novembris maha viimase kui ühe, kes ei võtnud minu isa ja tema sõprade nõu kuulda. Kuid ärasõitnuid oli siiski rohkem.

Ešelonid pandi kokku kokku reisivagunitest. Ühes kupees sõitsime kümnekesi - viis täiskasvanut ja viis last: meie kolmekesi (ema, Jossik ja mina), ema õed Musja ja Ester, Naum (Esteri mees) ja üks Vigderhauside perekond, mis koosnes emast ja kolmest tütrest. Vahekäik oli täis tekkidega kaetud asju, mille peal me kõik läbisegi magasime.